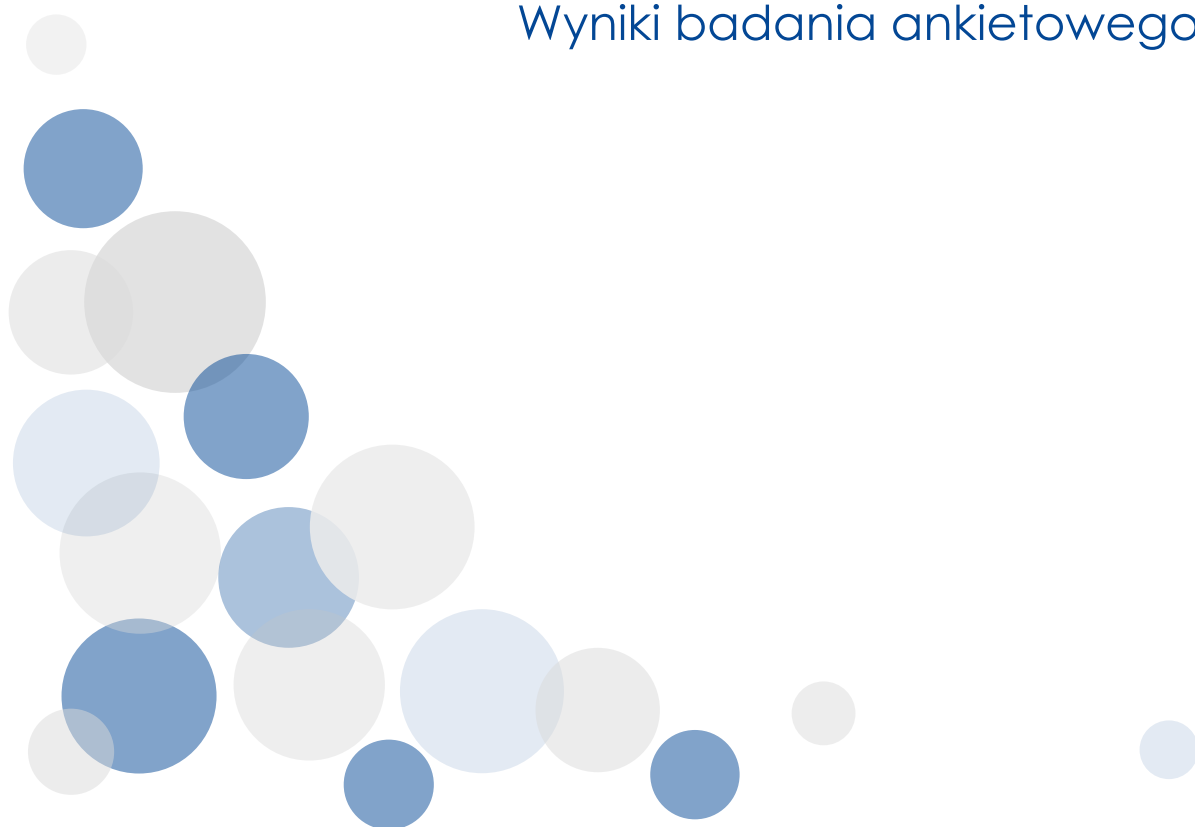

Marta Paluch

Profilaktyka problemów zdrowia psychicznego w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w 2020 roku

Wyniki badania ankietowego

Redakcja merytoryczna
Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii
Marta Paluch

Konsultacja merytoryczna
Maria Depta

Redakcja językowa i korekta
Marzena Odzimek-Jarosińska

Redakcja techniczna, skład,
projekt okładki, layout
Barbara Jechalska

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2021

© Copyright by Ośrodek Rozwoju Edukacji

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl
tel. 22 345 37 00

Spis treści

Wstęp	4
1. Charakterystyka próby	4
2. Analiza danych	5
3. Oferta doskonalenia zawodowego dla kadry MOW w zakresie profilaktyki zdrowia psychicznego	22
Podsumowanie	24
Zakończenie	27

Wstęp

Na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej pracownicy Wydziału Resocjalizacji i Socjoterapii Ośrodka Rozwoju Edukacji przeprowadzili wśród dyrektorów młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) ankietę na temat podejmowanych w ośrodkach działań z zakresu profilaktyki problemów zdrowia psychicznego w kontekście realizacji założeń Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020¹. Badanie dotyczyło działań prowadzonych w 2020 roku.

Ankieta składała się z 12 pytań i przeprowadzona została on-line za pośrednictwem serwisu internetowego z wykorzystaniem metody CAWI (ang. *Computer-Assisted Web Interview*) w dniach 4–14 stycznia 2021 r. Zaproszenie do udziału w badaniu przekazano pocztą elektroniczną dyrektorom wszystkich funkcjonujących w analizowanym okresie młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

Poniżej przedstawiono charakterystykę próby badawczej oraz zbiorcze wyniki badania. Szczegółowe odpowiedzi i komentarze respondentów zamieszczono w tekście opracowania w ich oryginalnym brzmieniu.

Ostatnia część raportu dotyczy podejmowanych przez Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii ORE działań mających na celu doskonalenie kadry młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) w zakresie wspierania zdrowia psychicznego i wdrażania profilaktyki jego problemów.

1. Charakterystyka próby

Zwrotnie otrzymano 94 wypełnione ankiety – liczba ta stanowi 100% ogółu funkcjonujących w analizowanym okresie MOW.

Wśród ośrodków, które wzięły udział w badaniu, 71 (76%) to placówki resocjalizacyjno-wychowawcze, 1 (1%) resocjalizacyjno-rewalidacyjne, a 22 (23%) placówki łączące w swojej strukturze dwa wyżej wymienione typy MOW. Ośrodków zlokalizowanych na terenach wiejskich było 44 (47%), w miastach poniżej 50 tys. mieszkańców – 31 (33%), w miastach liczących między 50–100 tys. mieszkańców – 3 (3%), w miastach o liczbie 100–500 tys. mieszkańców – 5 (5%), a w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców – 11 (12%). Respondenci reprezentowali 56 MOW dla chłopców (60%), 29 ośrodków dla dziewcząt (31%) oraz 9 ośrodków koedukacyjnych (9%). W badanej próbie 68 ośrodków (72%) to placówki publiczne, a 26 (28%) niepubliczne.

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020 (Dz.U. z 2016 r., poz. 1492).

Tabela 1. Rozkład respondentów według typu placówki

	Odpowiedzi	Liczba	Procent
1	MOW resocjalizacyjno-wychowawczy	71	76%
2	MOW resocjalizacyjno-rewalidacyjny	1	1%
3	MOW resocjalizacyjno-wychowawczy i resocjalizacyjno-rewalidacyjny	22	23%
Ogółem		94	100%

Tabela 2. Rozkład respondentów według rodzaju placówki

	Odpowiedzi	Liczba	Procent
1	MOW dla chłopców	56	60%
2	MOW dla dziewcząt	29	31%
3	MOW koedukacyjny	9	9%
Ogółem		94	100%

Tabela 3. Rozkład respondentów reprezentujących placówki publiczne i niepubliczne

	Odpowiedzi	Liczba	Procent
1	MOW publiczny	68	72%
2	MOW niepubliczny	26	28%
Ogółem		94	100%

Tabela 4. Rozkład respondentów według lokalizacji placówki

	Odpowiedzi	Liczba	Procent
1	Wieś	44	47%
2	Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców	31	33%
3	Miasto 50–100 tys. mieszkańców	3	3%
4	Miasto 100–500 tys. mieszkańców	5	5%
5	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	11	12%
Ogółem		94	100%

2. Analiza danych

Celem niniejszego badania ankietowego było zebranie danych na temat podejmowanych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w 2020 roku działań z zakresu profilaktyki problemów zdrowia psychicznego.

Badanie pozwoliło:

- oszacować, z jakimi problemami zdrowia psychicznego występującymi wśród nieletnich respondenci spotkali się w okresie poddawany analizie;
- rozstrzygnąć, czy w danym ośrodku podejmowano działania mające na celu zapobieganie problemom zdrowia psychicznego;

- opisać, jakiego rodzaju działania prowadzono i do kogo były one adresowane;
- określić, jak często trafiała do ośrodków młodzież przejawiająca problemy związane ze zdrowiem psychicznym;
- podać szacunkowy procent wychowanków MOW posiadających specjalistyczną diagnozę psychiatryczną.

Wyniki przeprowadzonych ankiet dały także odpowiedź na pytania:

- z jakimi instytucjami respondenci podejmowali współpracę w zakresie profilaktyki zdrowia psychicznego swoich podopiecznych;
- jak oceniany jest dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej;
- jakie w opinii respondentów jest podłoże problemów psychicznych przejawianych przez nieletnich przebywających w MOW;
- jak na przestrzeni lat 2016–2020 zmienił się dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych;
- jak na przestrzeni lat 2016–2020 zmienił się szacunkowy procent wychowanków posiadających specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego oraz wykazujących problemy zdrowia psychicznego.

Ankietowani mieli także możliwość zaprezentowania dodatkowych komentarzy wykraczających poza treść sformułowanych w ankiecie pytań. Ich uwagi również zostały przedstawione w raporcie.

W pierwszej części opracowania przedstawiono katalog problemów zdrowia psychicznego przejawianych przez nieletnich umieszczonych w MOW oraz działania profilaktyczne podejmowane przez badane placówki. W drugiej części opisano deklarowaną przez dyrektorów MOW skalę i genezę problemów zdrowia psychicznego wychowanków, instytucje, z którymi współpracują ośrodki oraz możliwości dostępu do specjalistycznej opieki psychiatrycznej. Trzecia część stanowi podsumowanie z lat 2016–2020 w zakresie dostępności do specjalistycznej opieki psychiatrycznej oraz szacunkowego odsetka nieletnich wykazujących problemy zdrowia psychicznego. W końcowej części raportu przedstawiono, z jakich form doskonalenia zawodowego wspierających pracowników MOW w zakresie zapobiegania problemom zdrowia psychicznego wychowanków i organizowanych przez WRS ORE – pracownicy mogli skorzystać w 2020 roku.

Na podstawie uzyskanych danych za pośrednictwem przeprowadzonej ankiety dotyczącej deklaracji częstości występowania określonych problemów zdrowia psychicznego można uznać, że najczęściej spotykanym przez przedstawicieli MOW problemem wśród wychowanków są uzależnienia od substancji (84% odpowiedzi). Na podobnie wysokim poziomie znalazły się zaburzenia związane ze stosowaniem substancji psychoaktywnych (81% odpowiedzi) i zaburzenia nastroju, w tym depresja (76% odpowiedzi). Ponad połowa respondentów wskazała na zaburzenia nerwicowe związane z reakcją na ciężki stres (53% odpowiedzi). W niemalże co czwartej placówce (24% odpowiedzi) przebywali wychowankowie z zaburzeniami odżywiania (anoreksja, bulimia, ortoreksja). Najrzadziej wskazywanym przez

ankietowanych problemem okazały się zaburzenia świadomości (majaczenia, otępienie, zespoły amnestyczne) i inne zaburzenia funkcji poznawczych (9% odpowiedzi). W co dziesiątej placówce – spośród odpowiedzi na pytanie otwarte dotyczące podania innych problemów zdrowia psychicznego występujących wśród wychowanków MOW – wskazano na zaburzenia zachowania i emocji, hiperkinestetyczne zaburzenia zachowania, moczenie nocne, samookaleczenia, próby samobójcze i napady agresji.

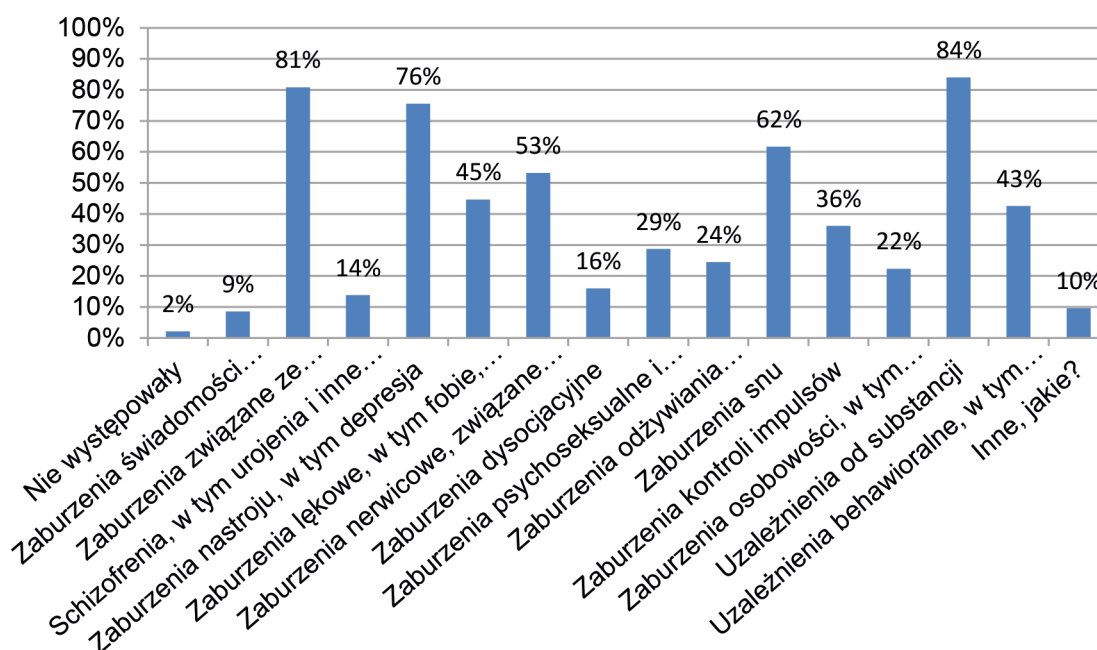
Dwóch respondentów zadeklarowało, że w placówce nie występowały problemy zdrowia psychicznego wśród wychowanków w 2020 roku.

W wyniku przeprowadzonych badań uzyskano bardzo istotny wniosek o powszechności występowania różnorodnych problemów zdrowia psychicznego w populacji wychowanków MOW. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawiony został w tabeli poniżej.

Tabela 5. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, z jakimi problemami zdrowia psychicznego wśród nieletnich respondenci spotkali się w placówce w 2020 roku

Odpowiedzi	Liczba MOW	Procent
Nie występowały	2	2%
Zaburzenia świadomości (majaczenia, otępienie, zespoły amnestyczne) i inne zaburzenia funkcji poznawczych	8	9%
Zaburzenia związane ze stosowaniem substancji psychoaktywnych	76	81%
Schizofrenia, w tym urojenia i inne zaburzenia psychotyczne	13	14%
Zaburzenia nastroju, w tym depresja	71	76%
Zaburzenia lękowe, w tym fobie, napady paniki, zaburzenia obsesyjno-kompulsywne	42	45%
Zaburzenia nerwicowe związane z reakcją na ciężki stres (zaburzenia adaptacyjne, ostra reakcja na stres, PTSD)	50	53%
Zaburzenia dysocjacyjne	15	16%
Zaburzenia psychoseksualne i zaburzenia identyfikacji płciowej	27	29%
Zaburzenia odżywiania (anoreksja, bulimia, ortoreksja)	23	24%
Zaburzenia snu	58	62%
Zaburzenia kontroli impulsów	34	36%
Zaburzenia osobowości, w tym borderline	21	22%
Uzależnienia od substancji	79	84%
Uzależnienia behawioralne, w tym cyberuzależnienia	40	43%
Inne	9	10%

Wykres 1. Zaburzenia zdrowia psychicznego nieletnich przebywających w MOW w 2020 roku

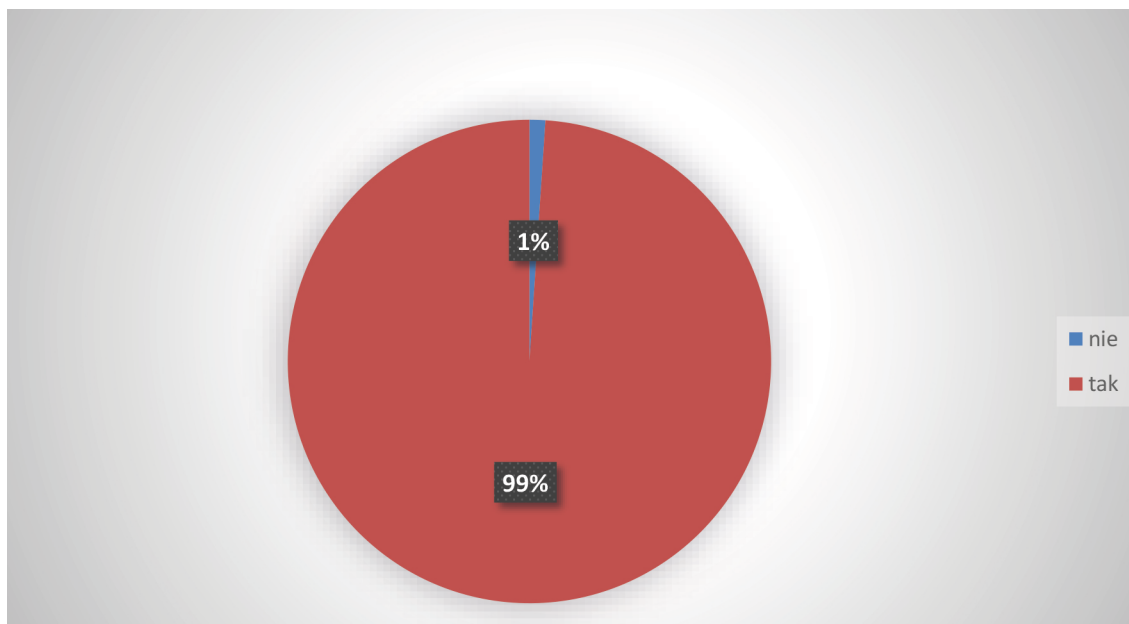

Dyrektorzy wszystkich młodzieżowych ośrodków wychowawczych z wyjątkiem jednego (99% odpowiedzi) zadeklarowali, że podejmują działania profilaktyczne w celu zapobiegania problemom zdrowia psychicznego swoich podopiecznych.

Tabela 6. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, czy w 2020 roku w ośrodku były prowadzone działania dotyczące zapobiegania problemom zdrowia psychicznego

Odpowiedzi	Liczba	Procent
Tak	93	99%
Nie	1	1%
Ogółem	94	100%

Wykres 2. Prowadzenie w ośrodku działań dotyczących zapobiegania problemom zdrowia psychicznego w 2020 roku

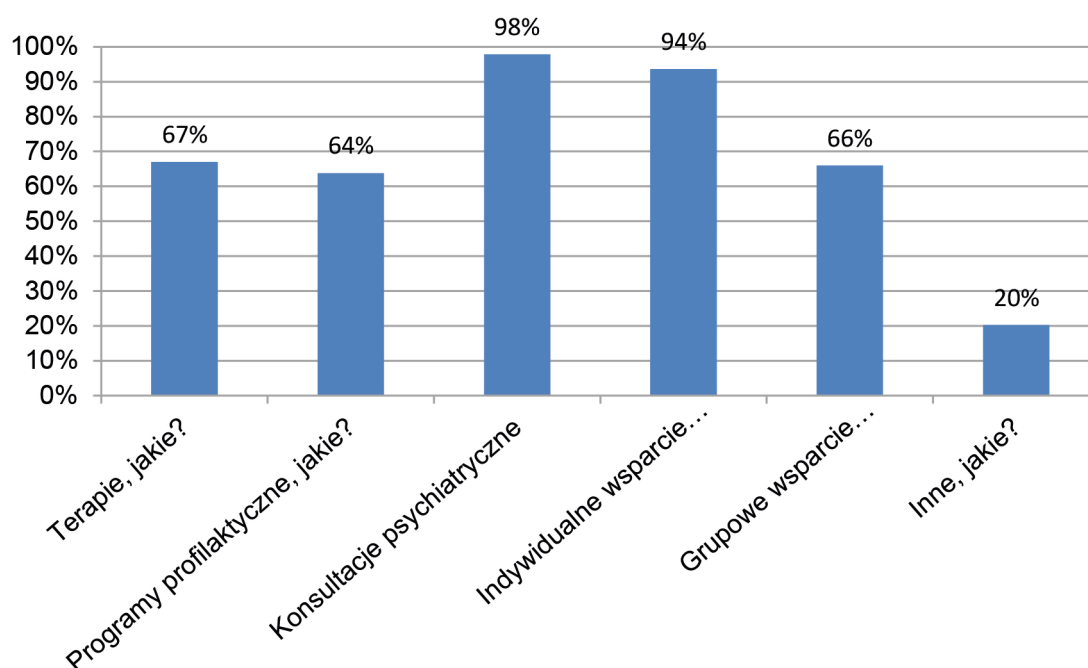

Respondentów prowadzących w 2020 roku działania dotyczące zapobiegania problemom zdrowia psychicznego spytano o rodzaj praktyk. W niemalże wszystkich placówkach odbywają się konsultacje psychiatryczne (98% odpowiedzi). W prawie każdym MOW dostępne jest indywidualne wsparcie psychologiczno-pedagogiczne (94% odpowiedzi) rozumiane najczęściej jako: indywidualne rozmowy i konsultacje z psychologiem, pedagogiem, przygotowanie do usamodzielnienia, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze, rozmowy wspierająco-motywuujące, interwencja kryzysowa, promocja zdrowia, wsparcie w radzeniu sobie z emocjami, rozwijanie kompetencji emocjonalno-społecznych, pomoc w przeżywaniu żałoby, mediacje, wsparcie dla wychowanek ciężarnych, wywiady diagnostyczne; pedagogizacja rodziców, zajęcia psychoedukacyjne, doradztwo zawodowe. Znacznie rzadziej praktykowane są terapie (67%) oraz grupowe wsparcie psychologiczno-pedagogiczne (66% odpowiedzi). Wśród najczęściej wymienianych rodzajów terapii znalazła się przede wszystkim terapia uzależnień. Ponadto terapie realizowane są np. w formie treningu zastępowania agresji (TZA), arteterapii, muzykoterapii, dogoterapii, biblioterapii, EEG biofeedback, hipoterapii, psychoterapii, terapii krótkoterminowej skoncentrowanej na rozwiązaniu czy farmakoterapii. Grupowe wsparcie psychologiczno-pedagogiczne odbywa się poprzez socjoterapię, trening umiejętności społecznych (TUS), pracę społecznością, zajęcia wychowawcze, pogadanki, zajęcia integracyjne i psychoedukacyjne, warsztaty, trening relaksacyjny, trening kontroli złości. Respondenci zdecydowali się także na podanie innych form działalności, np. wolontariatu, dramy, szkoleń dla kadry, pogadanek prowadzonych przez policję, różnych projektów, warsztatów asertywności, które w przeważającej większości można było sklasyfikować w obrębie wyżej wymienionych.

Tabela 7. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, jakie działania dotyczące zapobiegania problemom zdrowia psychicznego były prowadzone w placówce w 2020 roku

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Terapie	63	67%
Programy profilaktyczne	60	64%
Konsultacje psychiatryczne	92	98%
Indywidualne wsparcie psychologiczno-pedagogiczne w placówce (z wyłączeniem terapii)	88	94%
Grupowe wsparcie psychologiczno-pedagogiczne w placówce (z wyłączeniem terapii)	62	66%
Inne	19	20%

Wykres 3. Działania dotyczące zapobiegania problemom zdrowia psychicznego prowadzone w placówce w 2020 roku

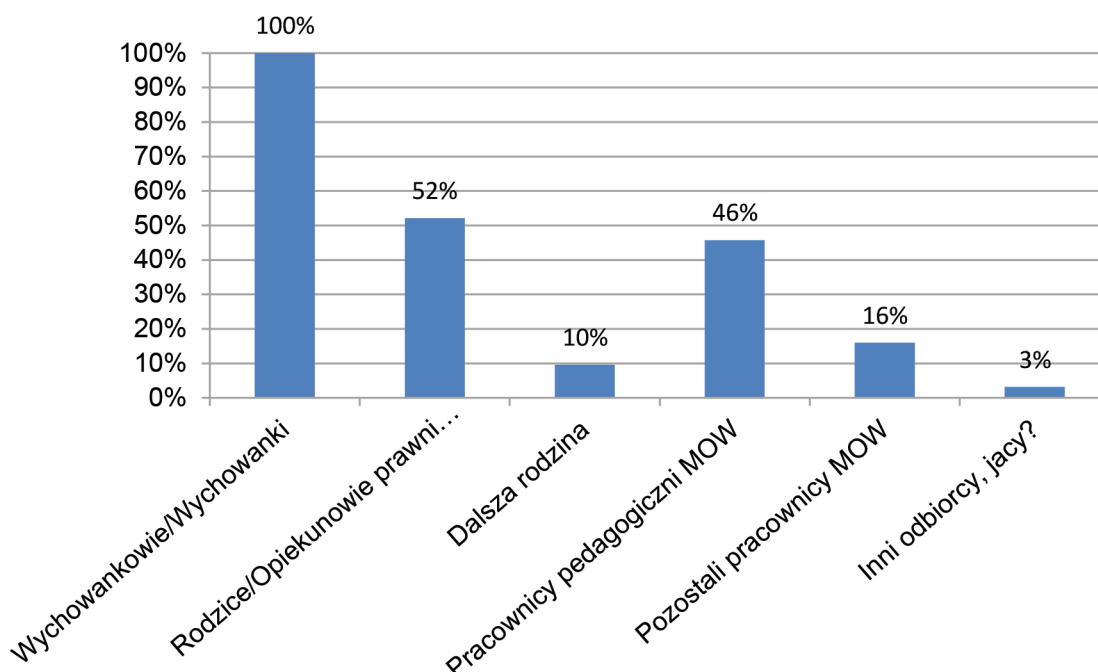
Dyrektorzy MOW zostali poproszeni o wskazanie adresatów działań profilaktycznych z zakresu zapobiegania problemom zdrowia psychicznego prowadzonych w ośrodkach. We wszystkich placówkach realizowana jest działalność profilaktyczna adresowana do wychowanków i wychowanek (100% odpowiedzi), w ponad połowie – do rodziców lub opiekunów prawnych (52% odpowiedzi), a w 43 ośrodkach wsparciem objęci zostali pracownicy pedagogiczni MOW. Wśród innych odbiorców (3%) znaleźli się studenci, absolwenci młodzieżowego ośrodka wychowawczego oraz pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Zestawienie odpowiedzi uzyskanych w badaniu prezentuje poniższa tabela.

Tabela 8. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, kto był adresatem działań w zakresie zapobiegania problemom zdrowia psychicznego w 2020 roku

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Wychowankowie/Wychowanki	94	100%
Rodzice/Opiekunowie prawni wychowanków	49	52%
Dalsza rodzina	9	10%
Pracownicy pedagogiczni MOW	43	46%
Pozostali pracownicy MOW	15	16%
Inni odbiorcy	3	3%

Wykres 4. Adresaci działań w zakresie zapobiegania problemom zdrowia psychicznego w 2020 roku

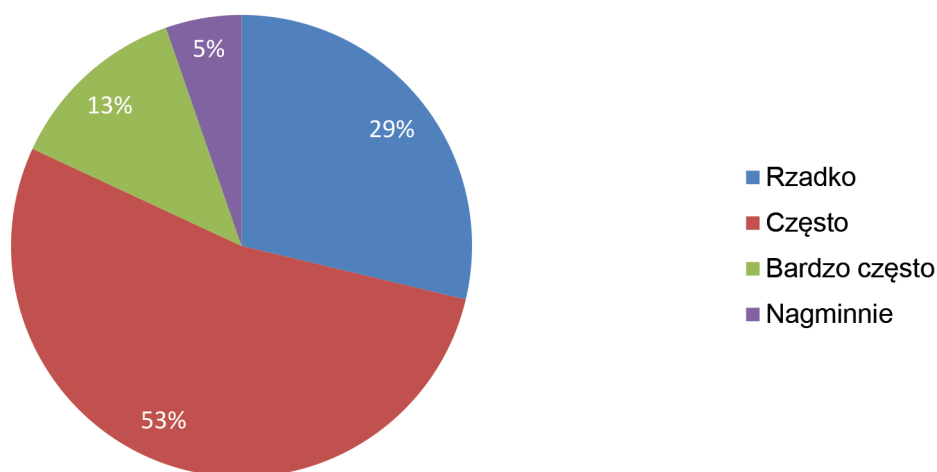

W ankiecie poproszono, aby respondenci ocenili, jak często nieletni wykazujący problemy zdrowia psychicznego trafiają do młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Analiza ankiet wykazała, że 67 respondentów uważa, iż jest to powszechne zjawisko (odpowiedzi: najczęściej, bardzo często, często). Natomiast taka sytuacja rzadko pojawia się w 27 ośrodkach.

Tabela 9. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, jak często nieletni wykazujący problemy zdrowia psychicznego trafiali do MOW w 2020 roku

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Nigdy	0	0%
Rzadko	27	29%
Często	50	53%
Bardzo często	12	13%
Nagminnie	5	5%
Ogółem	94	100%

Wykres 5. Częstotliwość trafiaania nieletnich z problemami zdrowia psychicznego do MOW w 2020 roku w opinii respondentów

Podczas badania respondenci mieli za zadanie oszacować procent nieletnich przebywających w ośrodku w 2020 roku, którzy posiadali wówczas specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego. Najczęściej pojawiającymi się odpowiedziami były: 20% i 30%. Odpowiedzi uzyskane z co trzeciej placówki znalazły się w przedziale między 0,1% a 15%. Co czwarty dyrektor oszacował procent posiadających diagnozę wychowanków powyżej 30% (24 odpowiedzi).

Poniższa tabela przedstawia szczegółowe dane.

Tabela 10. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, w którym należało określić szacunkowy procent wychowanków MOW, którzy w 2020 roku posiadali specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego

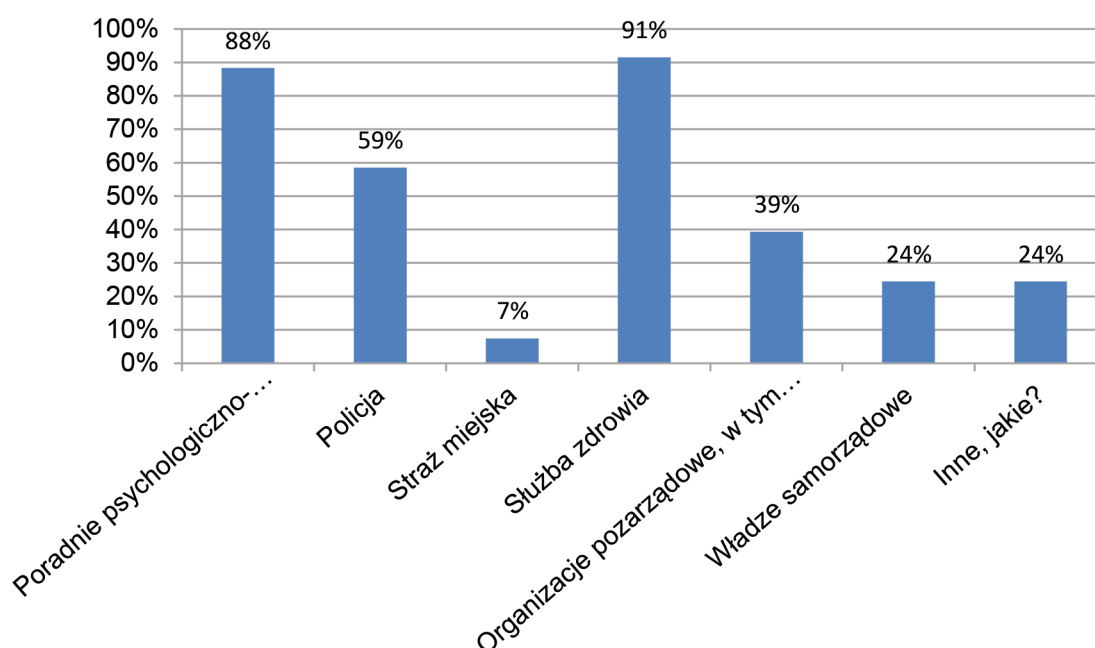
Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
20	15	16%
30	13	14%
25	9	10%
10	8	9%
15	8	9%
40	7	7%
50	7	7%
5	6	6%
70	3	3%
3	2	2%
12	2	2%
1	2	2%
21	1	1%
22	1	1%
11	1	1%
100	1	1%
95	1	1%
0,1	1	1%
45	1	1%
2	1	1%
75	1	1%
60	1	1%
90	1	1%
31	1	1%

Osoby uczestniczące w badaniu ankietowym zostały poproszone o wymienienie instytucji i innych podmiotów, z którymi współpracowały w 2020 roku w zakresie profilaktyki problemów zdrowia psychicznego nieletnich. Analiza odpowiedzi wykazała, że młodzieżowe ośrodki wychowawcze najczęściej nawiązują współpracę ze służbą zdrowia (91% odpowiedzi) oraz poradniami psychologiczno-pedagogicznymi (88% odpowiedzi). Większość placówek współdziała także z policją (59% odpowiedzi). Co czwarty ośrodek współpracuje z władzami samorządowymi (24% odpowiedzi). Najrzadziej deklarowano współpracę ze strażą miejską (7% odpowiedzi). Respondenci podali ponadto, że mają kontakt z sanepidem, sądami, poradniami zdrowia psychicznego, ośrodkami terapii uzależnień, ośrodkami pomocy społecznej, powiatowymi centrami pomocy rodzinie (24% odpowiedzi).

Tabela 11. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, z jakimi instytucjami/podmiotami współpracowały MOW-y w zakresie profilaktyki problemów zdrowia psychicznego nieletnich w 2020 roku

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Poradnie psychologiczno-pedagogiczne	83	88%
Policja	55	59%
Straż miejska	7	7%
Służba zdrowia	86	91%
Organizacje pozarządowe, w tym fundacje	37	39%
Władze samorządowe	23	24%
Inne	23	24%

Wykres 6. Instytucje/podmioty współpracujące z MOW w zakresie profilaktyki problemów zdrowia psychicznego nieletnich w 2020 roku

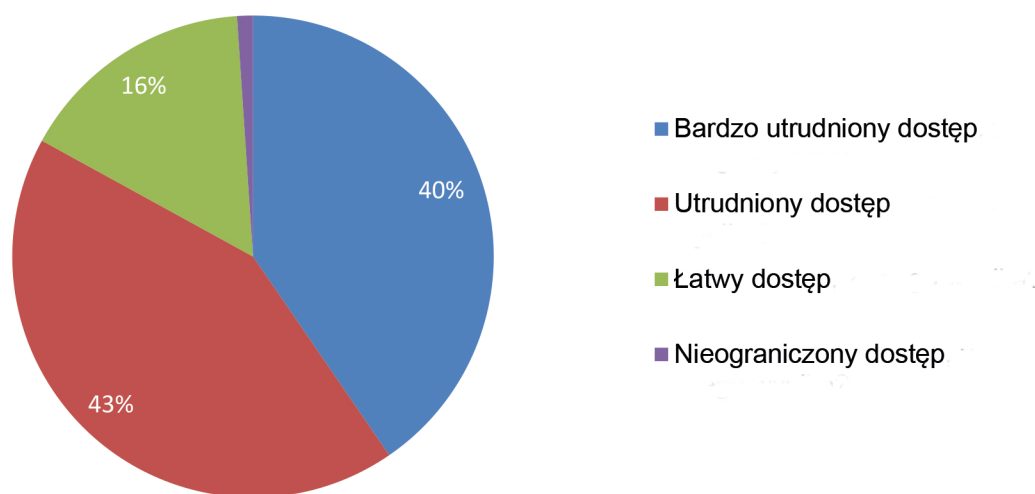
W ankiecie respondenci zostali poproszeni o dokonanie oceny dostępu nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych do specjalistycznej opieki psychiatrycznej. Zdaniem 83% dyrektorów nieletni przebywający w MOW mają utrudniony lub bardzo utrudniony dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej. Te trudności wiążą się głównie z długimi terminami oczekiwania na wizytę lekarską, brakiem wolnych miejsc w szpitalach psychiatrycznych, małą liczbą szpitali z oddziałami dla nieletnich, małą liczbą poradni psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży, brakiem wystarczającej liczby specjalistów w zakresie psychiatrii dzieci i młodzieży, brakiem psychiatry dziecięcego na terenie miasta. Ponadto badani często wskazywali na pandemię COVID-19 jako czynnik w znacznym stopniu utrudniający dostęp do opieki psychiatrycznej swoich wychowanków. Respondenci, którzy nie deklarowali trudności w omawianym aspekcie, stanowią zaledwie 17%. Odpowiadając

na pytanie uszczegóławiające, z czego wynika łatwy dostęp do tego typu opieki, dyrektorzy wskazywali na fakt zatrudnienia w placówce lekarza psychiatry, dobrą i stałą współpracę z poradnią zdrowia psychicznego, cykliczne konsultacje lekarza psychiatry w ośrodku. Natomiast nieograniczony dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej zapewniony jest dzięki wygraniu konkursu przez jedną z placówek i podpisaniu kontraktu z NFZ polegającym na współpracy z Instytutem Zdrowia Psychicznego „Para Familia”.

Tabela 12. Zestawienie odpowiedzi na pytanie dotyczące oceny dostępu do specjalistycznej opieki psychiatrycznej dla nieletnich

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Brak dostępu	0	0%
Bardzo utrudniony dostęp	38	40%
Utrudniony dostęp	40	43%
Łatwy dostęp	15	16%
Nieograniczony dostęp	1	1%
Ogółem	94	100%

Wykres 7. Ocena dostępu do specjalistycznej opieki psychiatrycznej dla nieletnich z MOW

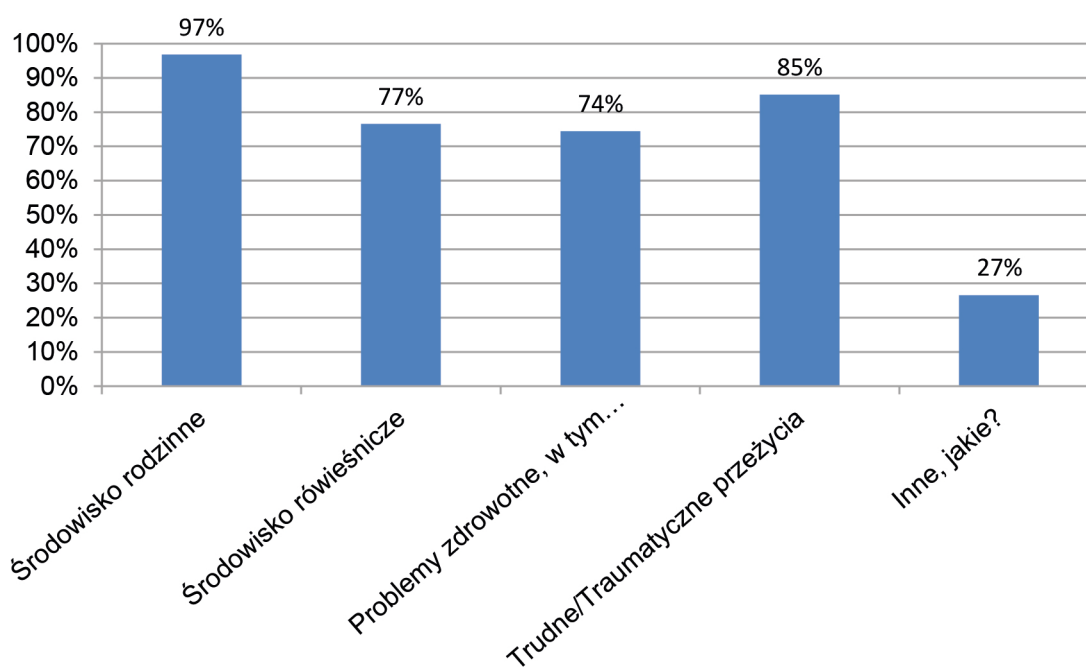
Uczestnicy badania ankietowego zostali poproszeni o określenie genezy problemów psychicznych wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Prawie we wszystkich placówkach jako determinujące wskazano środowisko rodzinne (97% odpowiedzi). Zdecydowana większość ankietowanych uważa, że to trudne i traumatyczne przeżycia stanowią podłoże problemów (85% odpowiedzi), a ponad 70% wskazuje środowisko rówieśnicze oraz problemy zdrowotne, w tym uwarunkowania neurologiczne i genetyczne jako źródła zaburzeń zdrowia psychicznego. Odpowiadając na pytanie otwarte dotyczące innych źródeł problemów zdrowia psychicznego, respondenci najczęściej wskazywali na stosowanie

substancji psychoaktywnych i uzależnienia, a także brak wsparcia specjalistycznego na wcześniejszym etapie oraz brak prawidłowej diagnozy i działań w środowisku naturalnym.

Tabela 13. Zestawienie odpowiedzi na pytanie dotyczące przyczyn/podłoża problemów zdrowia psychicznego wśród wychowanków MOW

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Środowisko rodzinne	91	97%
Środowisko rówieśnicze	72	77%
Problemy zdrowotne, w tym uwarunkowania neurologiczne i genetyczne	70	74%
Trudne i traumatyczne przeżycia	80	85%
Inne	25	27%

Wykres 8. Podłoże problemów zdrowia psychicznego nieletnich przebywających w MOW w 2020 roku

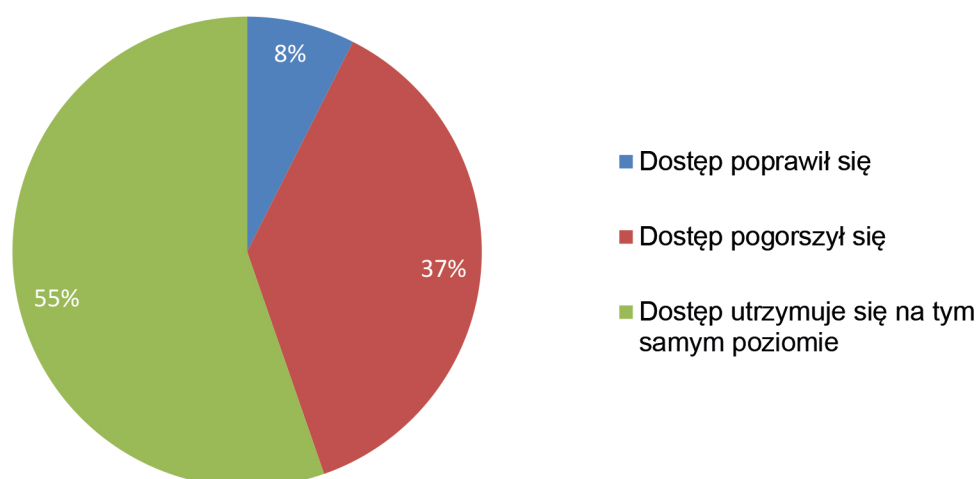
Dyrektorów placówek biorących udział w badaniu poproszono o ocenę dostępu do specjalistycznej opieki psychiatrycznej wychowanków na przestrzeni lat 2016–2020. Ponad połowa badanych uważa, że dostęp do takiej usługi od 2016 roku utrzymuje się na tym samym poziomie (55%). Zdaniem 37% respondentów pogorszył się, a 8% placówek dostrzega poprawę w tym aspekcie. Trudności związane z dostępem do takiej opieki dyrektorzy upatrują w pandemii COVID-19, coraz dłuższym okresie oczekiwania na wizytę lekarską, ograniczonym czasie wizyt ze specjalistą oraz pobytu w szpitalu, zwiększonej liczbie wychowanków

potrzebujących specjalistycznej pomocy, likwidacji przychodni zdrowia psychicznego, zmniejszonej liczbie lekarzy psychiatrów. Natomiast zdaniem respondentów dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej w latach 2016–2020 uległ poprawie i wynika z uzyskania stałego dostępu do lekarza psychiatry, nawiązania współpracy z oddziałem szpitalnym, zwiększonej liczby przyjmowanych pacjentów.

Tabela 14. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, jak zmienił się dostęp wychowanków MOW do specjalistycznej opieki psychiatrycznej na przestrzeni ostatnich 5 lat (w latach 2016–2020)

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Dostęp poprawił się	7	8%
Dostęp pogorszył się	35	37%
Dostęp utrzymuje się na tym samym poziomie	52	55%

Wykres 9. Dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej dla wychowanków MOW na przestrzeni ostatnich 5 lat (w latach 2016–2020)

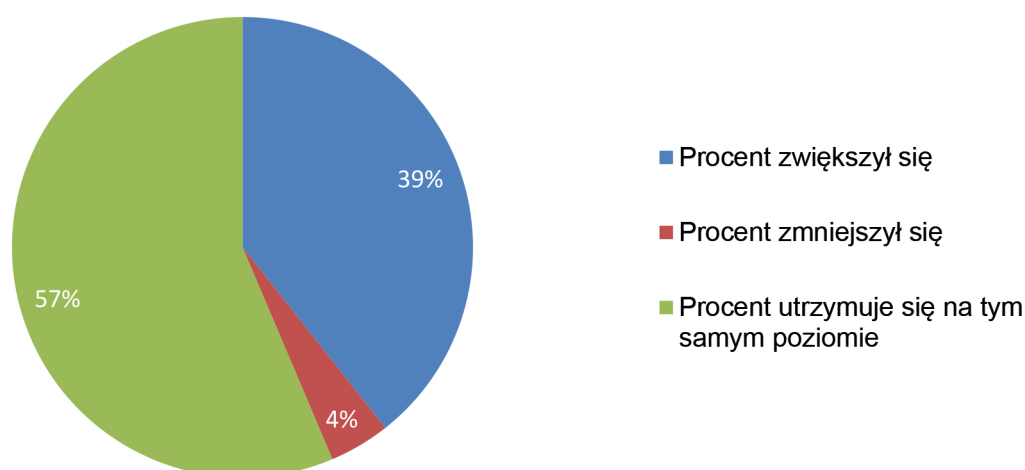
Badani zostali poproszeni także o opinię, jak w latach 2016–2020 zmienił się szacunkowy procent wychowanków posiadających specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego. Zdaniem 57% respondentów ten procent utrzymuje się na tym samym poziomie od 2016 roku, a według 39% zwiększył się. Według opinii dyrektorów MOW zwiększenie liczby uczniów posiadających taką diagnozę związane jest między innymi z rozluźnieniem więzi rodzinnych, zwiększeniem negatywnego wpływu grup rówieśniczych, większą liczbą wychowanków wymagających leczenia psychiatrycznego, większą liczbą wychowanków mających problem z uzależnieniem od substancji psychoaktywnych, większą świadomością, a także brakiem kompetencji wśród młodzieży do radzenia sobie z otaczającą ich rzeczywistością, brakiem prawidłowych relacji i wzorców rodzinnych. Znikoma liczba badanych (4%) twierdzi, że procent nieletnich ze specjalistyczną diagnozą zmniejszył się z powodu braku

dostępu do służby zdrowia, braku zainteresowania ze strony domu, mniejszej liczby wychowanków objętych opieką poradni psychiatrycznych, a także większej liczby dostępnych projektów edukacyjnych.

Tabela 15. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, jak zmienił się szacunkowy procent wychowanków MOW posiadających specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego na przestrzeni ostatnich 5 lat (w latach 2016–2020)

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Procent zwiększył się	37	39%
Procent zmniejszył się	4	4%
Procent utrzymuje się na tym samym poziomie	53	57%

Wykres 10. Szacunkowy procent wychowanków MOW posiadających specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego na przestrzeni ostatnich 5 lat (w latach 2016–2020)

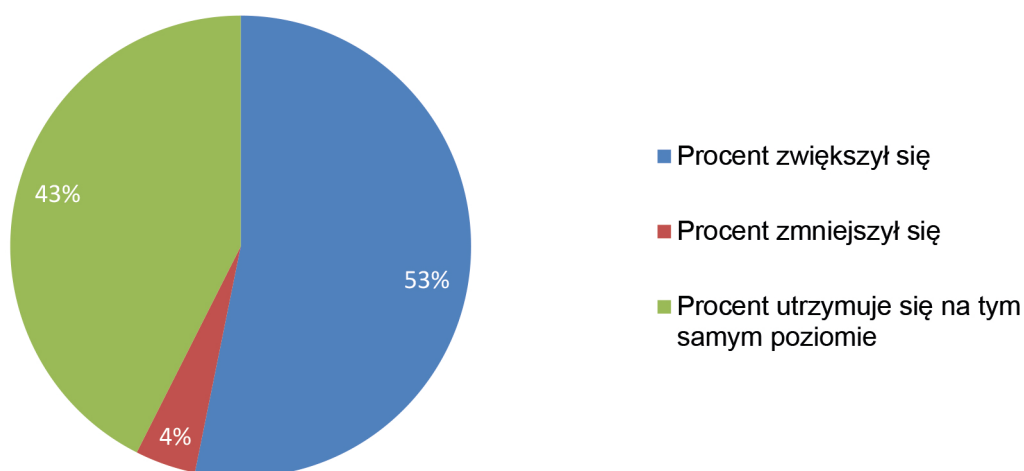

Osoby wypełniające ankietę miały za zadanie odpowiedzieć na pytanie dotyczące zmiany szacunkowego procenta wychowanków MOW, którzy wykazują problemy związane ze zdrowiem psychicznym w latach 2016–2020. Ponad połowa respondentów (53%) uważa, że procent nieletnich w tym zakresie się zwiększył, co wynika z faktu, iż wychowankowie częściej są badani przez poradnie specjalistyczne, sądy wiele razy kierują nieletnich na badania psychiatryczne przed umieszczeniem w MOW, ponadto ogólna tendencja w społeczeństwie wskazuje na pogorszenie zdrowia psychicznego. Badani wskazują także na niestabilną sytuację rodzinną oraz coraz powszechniejsze zjawisko uzależnień wśród dzieci i młodzieży. W opinii dyrektorów 40 placówek wskaźnik wychowanków wykazujących problemy ze zdrowiem psychicznym na przestrzeni ostatnich 5 lat utrzymuje się na tym samym poziomie. Natomiast zdaniem 4% badanych procent ten uległ zmniejszeniu w związku z brakiem dostępu do lekarzy psychiatrów, a więc również brakiem prawidłowo zdiagnozowanych dzieci.

Tabela 16. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, jak zmienił się szacunkowy procent wychowanków MOW wykazujących problemy zdrowia psychicznego na przestrzeni ostatnich 5 lat (w latach 2016–2020)

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Procent zwiększył się	50	53%
Procent zmniejszył się	4	4%
Procent utrzymuje się na tym samym poziomie	40	43%

Wykres 11. Szacunkowy procent wychowanków MOW wykazujących problemy zdrowia psychicznego na przestrzeni ostatnich 5 lat (w latach 2016–2020)

Dyrektorzy placówek biorących udział w badaniu mieli również możliwość podzielenia się swoimi uwagami, komentarzami, spostrzeżeniami. Udzielone odpowiedzi zostały zebrane w poniższej tabeli.

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Brak uwag	8	58%
Dziękuję za podjęcie trudnej, ale bardzo ważnej sfery, z którą boryka się niejedna placówka MOW. Wciąż brakuje specjalistów w tej dziedzinie, a młodzież ma coraz to większe problemy psychiczne. Stąd nasza współpraca ze specjalistami z tej dziedziny wsparta lekarzem psychiatrą.	1	7%
Dziękujemy	1	7%

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
Jak wynika z udzielonych wcześniej odpowiedzi, problem wychowanków w MOW z problemami psychicznymi jest poważny, do placówek trafia coraz więcej dzieci objętych opieką lekarzy psychiatrów i przyjmujących leki psychotropowe, wielu wychowanków wymaga stałego, specjalistycznego leczenia, a nie tylko doraźnych konsultacji. Ośrodki nie mają kadry, aby zapewnić takim osobom odpowiednią opiekę, terapię; staramy się zapewniać konsultacje z lekarzem psychiatrą, ale to za mało. Zbyt mała liczba szpitali z oddziałami dla nieletnich, na miejsce w takiej placówce czeka się całymi miesiącami, w sytuacjach zdarzeń nadzwyczajnych, takich jak: samookaleczenia, próby samobójcze, napady silnej agresji, epizody maniakalne itp. nie zawsze można liczyć na przyjęcie wychowanka na oddział, pracownicy MOW są pozostawieni sami sobie z tymi problemami, jak również wychowanek, który potrzebuje specjalistycznej pomocy, a jej nie otrzymuje. Sytuacja nie ulega poprawie, a wychowanków z zaburzeniami psychicznymi przybywa.	1	7%
Analizując wszystkie powyższe pytania i problemy, może szansą na poprawę funkcjonowania wychowanków (osiągnięcie efektów w obszarze funkcjonowania, osobowości, radzenia sobie z zaburzeniami psychicznymi) jest: 1. Łatwiejszy dostęp do opieki psychiatrycznej/psychoterapeutycznej dzieci i młodzieży; 2. Zatrudnianie w placówkach oprócz psychologów, także psychoterapeutów, terapeutów uzależnień, seksuologów i prowadzenie indywidualnych sesji psychoterapeutycznych dla wychowanków (1 specjalista – 1 wychowanek/ wychowanka);	1	7%

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
3. Współpraca wszystkich wyżej wymienionych specjalistów z wychowawcami, nauczycielami i innymi pracownikami pedagogicznymi, a także środowiskiem rodzinnym; 4. Trening umiejętności dla rodziców/opiekunów prawnych/wychowanków.		
Nie mam uwag do ankiety, ale trudnością jest dla nas większa liczba wychowanków, które posiadają głębsze zaburzenia rozwojowe związane z zaburzeniami więzi, zachowania, uzależnień i wymagają specjalistycznej opieki. Wydaje się, że system przestaje być dostosowany do wzrastających potrzeb wsparcia i pomocy wychowankom.	1	7%
W Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym nr 4 w Augustowie w 2020 roku realizowane były następujące działania zapobiegające problemom zdrowia psychicznego: 1. Diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych wychowanków; 2. Indywidualna pomoc i wsparcie psychologiczne dla wszystkich wychowanków w celu niwelowania zaburzeń nastroju, emocji i zachowania oraz zapobiegania nawrotom tych zaburzeń; 3. Minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych oraz rozwijanie kompetencji emocjonalno-społecznych poprzez inicjowanie i organizowanie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, m.in. zajęć terapeutycznych indywidualnych oraz grupowych prowadzonych przez psychologów MOW, zajęć resocjalizacyjnych prowadzonych przez wychowawców oraz pedagoga MOW, zajęć socjoterapeutycznych;	1	7%

Odpowiedzi	Liczba wyborów	Procent
4. Profilaktyka uzależnień i zachowań ryzykownych młodzieży niedostosowanej społecznie; 5. Wszelkie oddziaływania wychowawcze i profilaktyczne w stosunku do uczniów, z udziałem wychowawców, nauczycieli oraz specjalistów placówki; 6. Psychoedukacja wychowawców MOW oraz rodziców i opiekunów wychowanków w zakresie zaburzeń zdrowia psychicznego, profilaktyki zaburzeń oraz sposobów pomagania.	1	7%

3. Oferta doskonalenia zawodowego dla kadry MOW w zakresie profilaktyki zdrowia psychicznego

Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii ORE zorganizował w 2020 roku szkolenia wspierające pracowników MOW w zakresie zapobiegania problemom zdrowia psychicznego wychowanków – należały do nich następujące formy doskonalenia zawodowego:

1. Cyberprzemoc: jak uchronić dzieci i młodzież przed niebezpieczeństwem w cyberprzestrzeni.

Cel: Rozwijanie wiedzy i umiejętności uczestników/uczestniczek w zakresie rozpoznawania zagrożeń w sieci oraz przygotowanie do wspierania młodzieży doświadczającej cyberprzemocy.

2. Bezpieczne i odpowiedzialne korzystanie z zasobów dostępnych w sieci a zjawisko cyberuzależnienia wśród adolescentów.

Cel: Wsparcie merytoryczne pracowników MOW i MOS, Ośrodków Doskonalenia Nauczycieli oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z zasobów dostępnych w sieci przez adolescentów oraz wzmacnianie kompetencji wychowawczych w sytuacji rozpoznania symptomów cyberuzależnienia u młodzieży niedostosowanej społecznie/zagrożonej niedostosowaniem społecznym.

3. Drama i teatr zaangażowany społecznie jako metoda pracy z wychowankiem MOW/MOS.

Cel: Rozwijanie umiejętności pracowników MOW, MOS, PDN w zakresie wykorzystywania metod teatralnych w kształtowaniu postaw obywatelskich oraz rozwijanie kreatywności i innowacyjności w pracy z młodzieżą o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.

4. Interwencja kryzysowa wobec dzieci i młodzieży.

Cel: Przygotowanie pracowników MOW, MOS, ODN, PPP do wspierania szkół i placówek w zakresie prowadzenia interwencji kryzysowej.

5. Superwizja wsparciem rozwoju zawodowego i osobistego kadry MOW/MOS.

Cel: Poszerzanie wiedzy nauczyciela o możliwościach i korzyściach wynikających z superwizjowania własnej pracy wychowawczej i profilaktycznej. Wzmocnienie kompetencji wychowawczych. Podniesienie jakości funkcjonowania placówek – szczególnie wpływu na zmianę postaw oraz tworzenie bezpiecznych warunków, przyjaznego klimatu w celu rozwijania kompetencji społecznych, osobistych i zawodowych wychowanków.

6. Zaburzenia psychiczne przejawiające się myślami samobójczymi i zachowaniami autodestrukcyjnymi u młodzieży niedostosowanej społecznie/zagrożonej niedostosowaniem społecznym.

Cel: Poszerzanie wiedzy i rozwijanie umiejętności radzenia sobie z przypadkami zachowań autoagresywnych i podejmowanych prób samobójczych przez młodzież niedostosowaną społecznie/zagrożoną niedostosowaniem społecznym.

7. Jak zdalnie aktywizować dzieci i młodzież zagrożoną niedostosowaniem społecznym/niedostosowaną społecznie do pracy nad własnym rozwojem?

Cel: Wsparcie pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, ośrodków doskonalenia nauczycieli, młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodków socjoterapii w zakresie prowadzenia atrakcyjnej edukacji zdalnej z wykorzystaniem technik efektywnego uczenia się oraz różnych sposobów motywowania adolescentów do samorozwoju.

8. Współorganizacja XI Kongresu Kadry Zarządzającej z Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych.

Cel: Wymiana doświadczeń, prezentacja dobrych praktyk i omówienie najważniejszych problemów funkcjonowania placówek resocjalizacyjnych.

Podsumowanie

Dyrektorzy wszystkich placówek biorących udział w badaniu deklarują, że w 2020 roku spotkali się z licznymi problemami zdrowia psychicznego wychowanków. Najczęściej zgłaszanymi problemami były: uzależnienia od substancji (84% odpowiedzi), zaburzenia związane ze stosowaniem substancji psychoaktywnych (81% odpowiedzi) oraz zaburzenia nastroju, w tym depresja (76% odpowiedzi). Występowanie zaburzeń nerwicowych związanych z reakcją na ciężki stres (zaburzenia adaptacyjne, ostra reakcja na stres, PTSD) zgłoszono przez połowę placówek (53% odpowiedzi), a w co piątym MOW-ie pojawiały się zaburzenia osobowości, w tym borderline (22% odpowiedzi).

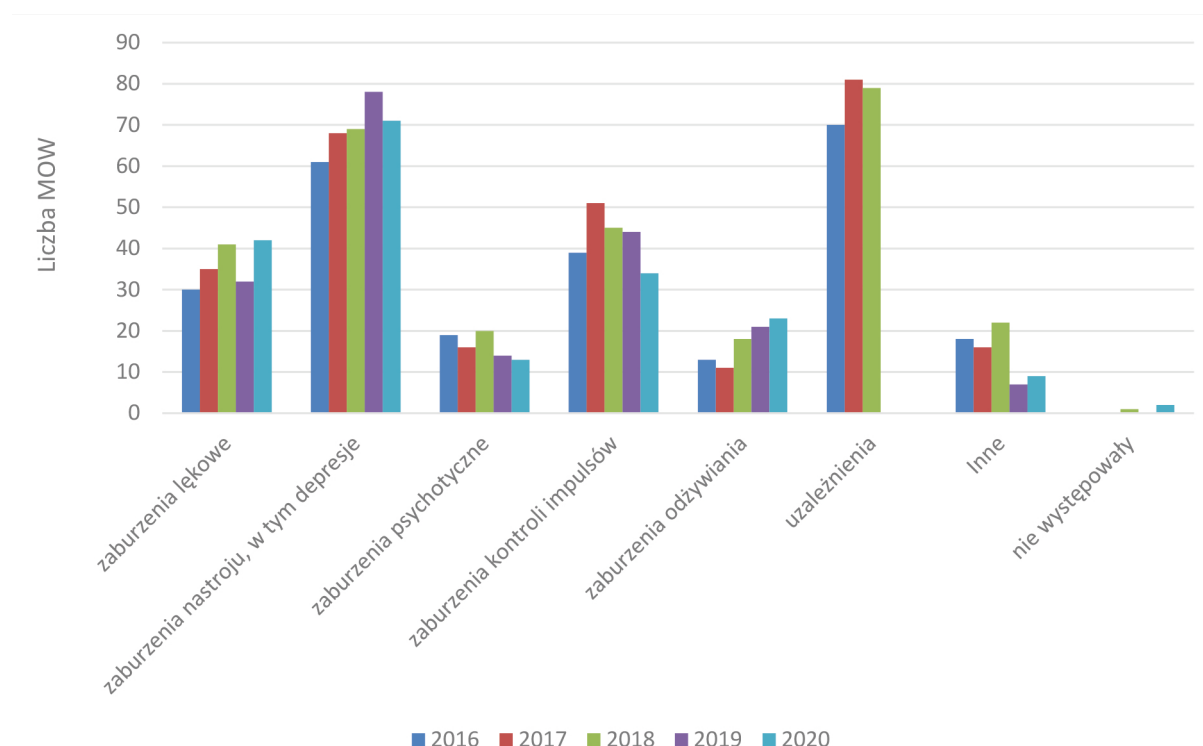
W celu porównania wyników z analogicznie przeprowadzonych badań w latach 2016–2020 przygotowano poniższą tabelę.

Tabela 17. Zestawienie procentowe wyników ankiet przeprowadzonych w latach 2016–2020

Odpowiedzi	2016	2017	2018	2019	2020
Zaburzenia lękowe	41%	42%	50%	34%	45%
Zaburzenia nastroju, w tym depresje	83%	82%	84%	83%	76%
Zaburzenia psychotyczne	26%	19%	24%	15%	14%
Zaburzenia kontroli impulsów	53%	61%	55%	47%	36%
Zaburzenia odżywiania, anoreksja, bulimia	18%	13%	22%	22%	24%
Uzależnienia	96%	98%	96%	Uzależnienia od substancji: 88% Uzależnienia behawioralne, w tym cyberuzależnienia: 43%	Uzależnienia od substancji: 84% Uzależnienia behawioralne, w tym cyberuzależnienia: 43%
Inne	25%	19%	27%	7%	10%
Nie występowały	0%	0%	1%	0%	2%

Analizując zestawienie wyników ankiet przeprowadzonych w latach 2016–2020, można stwierdzić, że najbardziej powszechnym zjawiskiem wśród wychowanków MOW w zakresie problemów zdrowia psychicznego są uzależnienia oraz zaburzenia nastroju, w tym depresje. W każdym roku właśnie te obszary osiągały najwyższy wskaźnik. Procent występowania cyberuzależnień wśród nieletnich przebywających w MOW-ach od dwóch lat jest taki sam (43%). Zaburzenia psychiatryczne utrzymują się od 2016 roku na względnie stałym niskim poziomie, nie przekroczyły bowiem w żadnym roku 30%. W 2018 roku znacznie wzrósł wskaźnik zaburzeń odżywiania i przy każdym kolejnym badaniu osiąga wyższą wartość. Natomiast na przestrzeni ostatnich trzech lat zmalał procent nieletnich wykazujących zaburzenia kontroli impulsów.

Wykres 12. Problemy zaburzeń zdrowia psychicznego wśród nieletnich przebywających w MOW-ach w latach 2016, 2017, 2018, 2019, 2020

Nie podano wskaźnika uzależnień w latach 2019 i 2020, gdyż ta kategoria została rozszerzona w ubiegłym roku, w związku z czym, nie jest porównywalna w stosunku do ubiegłych lat.

Niemalże wszystkie placówki w latach 2016–2020 prowadziły działalność profilaktyczną w zakresie problemów zdrowia psychicznego nieletnich. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze organizują przede wszystkim konsultacje psychiatryczne, indywidualne wsparcie psychologiczno-pedagogiczne, ale także w znacznym stopniu prowadzą terapie, grupowe wsparcie psychologiczno-pedagogiczne oraz wdrażają różnorodne programy profilaktyczne. Adresatami działań w zakresie zapobiegania problemom zdrowia psychicznego w 2020 roku byli w każdej placówce sami wychowankowie (100% odpowiedzi), a w ponad połowie

ośrodków pomocą zostali objęci również rodzice bądź opiekunowie prawni nieletnich (52% odpowiedzi). W opinii przeważającej większości dyrektorów – nieletni z problemami zdrowia psychicznego trafiają do placówek często, bardzo często lub wręcz nagminnie. Niemalże w co trzeciej placówce tacy wychowankowie zdarzali się rzadko (29% odpowiedzi). Procent, w jakim oszacowano wychowanków MOW posiadających specjalistyczną diagnozę związaną z zaburzeniami zdrowia psychicznego najczęściej wynosił 20% i 30%. Instytucje, z jakimi współpracują MOW-y to głównie służba zdrowia (91% odpowiedzi) oraz poradnie psychologiczno-pedagogiczne (88% odpowiedzi). W ocenie przedstawicieli placówek dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej nieletnich, którzy tego potrzebują, jest utrudniony lub bardzo utrudniony, co wynika z długich terminów oczekiwania na wizytę lekarską, braku wolnych miejsc w szpitalach psychiatrycznych, małej liczby szpitali z oddziałami dla nieletnich, małej liczby poradni psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży, braku wystarczającej liczby specjalistów w zakresie psychiatrii dzieci i młodzieży, braku psychiatrii dziecięcego na terenie miasta. Zwrócono również uwagę na wpływ pandemii COVID-19, która rozpoczęła się w marcu 2020 roku. Zgodnie z opinią dyrektorów MOW najczęściej wymienianym podłożem problemów zdrowia psychicznego wśród wychowanków stanowi środowisko rodzinne (97% odpowiedzi) oraz trudne lub traumatyczne przeżycia (85% odpowiedzi).

Ankieta skierowana do dyrektorów młodzieżowych ośrodków wychowawczych dotycząca podejmowanych działań w zakresie profilaktyki problemów zdrowia psychicznego przeprowadzona w 2021 roku była ostatnim badaniem w kontekście założeń Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020. Respondenci dokonali analizy dostępu do specjalistycznej opieki psychiatrycznej, podali szacunkowy procent wychowanków posiadających specjalistyczną diagnozę dotyczącą problemów zdrowia psychicznego oraz wykazujących problemy w tym obszarze. Z ankiety wynika, iż dla ponad 50% badanych zarówno dostęp do opieki psychiatrycznej, jak i procent nieletnich ze specjalistyczną diagnozą utrzymuje się na tym samym poziomie. Jednak podobny odsetek dyrektorów placówek twierdzi, że szacunkowy procent wychowanków mających problemy w obszarze zdrowia psychicznego zwiększył się. W ocenie dyrektorów MOW do pogorszenia dostępu do opieki psychiatrycznej wychowanków przyczyniła się także Pandemia COVID-19, która rozpoczęła się w 2020 roku. Ten pogląd nie znajduje jednak odzwierciedlenia w danych z 2019 roku – wskaźnik ten był bowiem porównywalny.

Kadra wychowawcza i specjalistyczna MOW-ów ma możliwość doskonalenia zawodowego w zakresie zapobiegania problemom zdrowia psychicznego wychowanków poprzez udział w różnorodnych szkoleniach i konferencjach.

Zakończenie

Badania ankietowe przeprowadzone w latach 2016–2020 wśród dyrektorów młodzieżowych ośrodków wychowawczych pozwoliły przybliżyć problematykę zaburzeń zdrowia psychicznego nieletnich przebywających w placówkach i zobrazować skalę tego zjawiska. Liczba specjalistów w zakresie opieki psychiatrycznej nie jest wprost proporcjonalna do odsetka dzieci i młodzieży, która takiej opieki wymaga. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze z racji swojego przeznaczenia podejmują działania w zakresie resocjalizacji, a niniejsze badania pokazują, że wielokrotnie muszą się mierzyć również z problemami natury psychiatrycznej swoich podopiecznych. Z deklaracji dyrektorów MOW wynika, iż próbują sobie z tym radzić i podejmują różne działania w tym obszarze. Problem zaburzeń psychicznych wśród dzieci oraz młodzieży jest powszechny, a w przypadku wychowanków MOW szczególnie łatwo pomylić objawy niedostosowania społecznego z zaburzeniem psychicznym.

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70
e-mail: sekretariat@ore.edu.pl

www.ore.edu.pl

